

VII. (Füredfürdői tea-idő)

Kékes-szürke a tó, és a sétány
csak tovább sötétedik.

Aludni szárnyukba fordítják fejük a vadkacsák, s csupán
egy sirály rója még sírva utolsó köreit
a platánok fölött, aztán elül valahol,
ha fél öt tájban a parti fények gyúlnak.
És kíséri lépteimet e lámpasor
vagy előreszaladva, úgy csak,
a ködbe vész.

És
nádszissenésnyi neszt sem hallani
már, és a gyöngykavicsra érve
látod: akárha Szent László megannyi szétszórt pénze -
kihunytt szilveszteri rakéták elhullt papír-korongjai.

A kékszakállú herceg vára (2006, linómetszet)

Nagy Zita

Az alkotás abszolútumai

*Vitéz Ferenc: Könyvek angyalai*¹

Vitéz Ferenc két korábbi – 2014-es és 2016-os datálású – kötetének (az *Angyalkapuk és szövegjáratok*, valamint az *Angyalok a labirintusban*) dilógiája az értékre-remtő alkotóosztón lelkiismeretének lendületével, meg nem alkuvó munkabírá-sával, szinte hihetetlen gyorsasággal nemesedett trilógiává. A számmisztikában kitüntetett szerepkörben fürdő hármast a *Könyvek angyalai* titulussal büszkélke-dő, legfrissebb esszégyűjteménye teljesíti ki, nívójában az írótól már megszokott kikezdhetetlen acélkompetenciájú eleganciával.

Az „angyalos” kötetcsalád harmadik – oldalbősegeiben legszélesebbre csepere-dett – tagja, akár elődei, kendőzetlenül vall auktorának irdatlan ismeretanyagáról. „Reneszánsz típusú polihisztor személyiség” – miképpen Kődöböcz Gábor szokta talányosan illetni a szerzőt, és a hozzá hasonló kimeríthetetlen érdeklődésű, jár-tasságuk palettájában sokszínű, tehetségükben páratlan, perpetuum gondolkodó és alkotóembereket. Számatalan metamorfózisában – a teljesség igénye nélkül - többek közt költői, prózaírói, műfordítói, oktatói, szerkesztői arculattal van jelen és mindnek egyaránt kitűnő művelője. Így temérdek tárgykörét játszi otthonossággal, megtalált azonossággal, rokon identitásában megértő és átélő, tapasztalt tudattal bontja ki. Impresszív közvetítéseit témáinak és az alkotó-értelmező saját szubjek-tumának szimultán együttese végteleníti a majdani olvasó befogadói tudatának habitusa szerint. Ezzel összefüggésben érdekes és élvezetes a kezdő topikok „nyitott mű” kérdését analizáló szegmensei. A kezdő akkordok Umberto Eco jól ismert mű-vein (*A rózsza nevében; Loana királynő titokzatos tüze, A prágai temető*) keresztül manifesztálódnak; a kép- és szövegterrénumok sajátosságain át értelmezett műal-kotás révén a képi és írott kreációk különbözőségei, hasonlóságai is felmerülnek. „...Nehéz feladat a merő absztrakcióval (nyelvel) képi hatásokat érzékeltetni, mint ahogy a kép sem igazán alkalmas az epikus elbeszélés helyettesítésére. [...] Szöveg és kép között hol szélesebb, hol szűkebb az átjárhatóság, [...]” – de ami a legfontosabb! – „... referenciális kapcsolatuk azonban soha nem szűnik meg.”² Akhilleusz paj-zsának költői leírása, mint a látható, vizuális valóság szövegvilági túlszárnyalása megjelenik a viszonyítás során, az *Iliás*nak e részlete általam is kedvelt kifejező hivatkozási pont a festészet és a költészet összemérése során.

¹ Vitéz Ferenc: *Könyvek angyalai*, Néző•Pont, Debrecen, 2017

² Vitéz Ferenc: *Könyvek angyalai*, Néző•Pont, Debrecen, 2017 (11.old.)

A „kép és emlékezet” együttesének – pszichológiailag is releváns – reliefe a *Loana királynő titokzatos tüze* apropóján kerül górcső alá. Maga a tudományos világ is bő egy évtizede publikálta az amnéziával ellenkontrasztú, hipermnézia megjelöléssel illetett – gyakran az érzékbeli szinesztéziával együttjáró és együtt-ható – „túlemlékezésre” képes tünetet, amellyel a művészi kifejező tárház szinte a kezdetek óta dolgozik. Az alkotó természet egyébként is hajlamosabb a pontos múltidéző képességre, amelyet a képvilág akkurátus felelevenedése mellett az illatok emlékezetindító katalizátora jellemez. Az utóbbi egyáltalán nem szokatlan, hiszen az illatérzékelést végző, limbikus rendszer része, az amygdala felelős az érzelmekért és az emlékekért is, művészi szinten ez jelenik meg Proust *Az eltűnt idő nyomában* című írásának madeleine illataként is.

A műértelemezések nyitottsága, mindenkori flexibilitása a továbbiakban majd a (szintén olasz származású) Italo Calvino nagyhatású, máig variábilis értelmezhetőséggel bíró klasszikusa a *Ha egy téli éjszakán egy utazó vonatkozásában* nyer teret: „a Mű befejezettsége (a zártság) a Mű halála. Az Olvasó értelmezésének győzelme (a nyitottság) a Mű győzelme is egyben.”³ Metafizikai értelemben Kierkegaard filozófiájában folytatódik tovább a művek „fölfelé” való, transzcendentális nyitottsága.

A megelőző kötet, az *Angyalok labirintusa* reflexiójaként az útvesztő szimbolikája – bár jóval, kisebb entitással – de ismét átkanyarog a sorok multiplex jelentésrétegén, amelynek bonyolult, de felfedezésében mégis kalandos tekervényein, akár a kiindulópont-hoz való visszatérésünk, visszatévedésünk?, akár önmagunk és világunk megismerhetőségének végtelenjeivel kacérkodó kurázsink és az egyéni szubjektumainkba való beágyazódottságunk egyvelege kijelöli perspektívánkat, megveti fátumunkat.

Az öt bázisfejezetre (*Nyitások, Szövegek és képek, Irodalom és újságírás, „Protestáns hősök”, Könyvek között*) csoportosított esszégyűjtemény gondolatai – a megjelölések szerint – főként 2006 és 2017 között láttak napvilágot, a kötet tehát mintegy 11 év sikeres szüretét érlelte be. Felváltva rostálva némelyüket az élőszóban elhangzott beszédek, a *Debreceni Szemle*, a *Mediárium* és francia újhullám rendezői film példájához (pl. Truffaut) mért „szerzői folyóirat”⁴, az apadhatatlan energiával való, saját szerkesztésű folyóirat, a *Néző•Pont* hasábjairól.

A „*Nyitások*” kötetindító grádcisain végül a fejezetzáró, a haiku költészet megkapó ritmusainak magasságáig orientálódunk. A tömör rövidege miatt modern és a csúcsponton való hirtelen elnémulásának („*hogyan folytatást az olvasóra bíz-*

³ Vitéz Ferenc: *Könyvek angyalai*, Néző•Pont, Debrecen, 2017 (42. old.)

⁴ uo. (417. old.)

hassa”⁵) technikája beilleszti a „nyitott művek” csoportjába. A szerző-költő a forma biztos kezű forgatója, maga is kimagasló haikukat komponál (pl. *Lábjegyzetek* című verseskötetében), „*ebben a műformában is messzire sikerült jutnia*”⁶, így elemzése mérhetetlen közeli és szakszerű.

A világirodalmi relációk többsége az overture fejezetébe agglomerálódik, a továbbiakban hazai és a határainkon túli magyar irodalom és képzőművészet opusai reflektorozódnak. A „*Szövegek és képek*” soraiba a vizuális szférák nivellálódnak a szövegvilág berkeihez, olyan textusközeli műfajokkal, mint például az *ex libris* (pl. *Haranghy Jenő*, az *Államokba emigrált Németh Nándor*), grafikák, fametszetek (*Gáborjáni Szabó Kálmán*), irodalmi illusztrációk (pl. *Kass János* Madách-művek expresszív illusztrációi), kalendáriumok. Továbbá méltó helyet kap Bényi Árpád festőművészete (a 2016-os *Rácsok és virágok* kötet líráit szintúgy Bényi grafikái indukálták), valamint szakrális felhangokkal kooperáló művészetek (pl. *Réti Zoltán Mózes-sorozata* vagy a borítóihlető *Aknay János* festészete *Szakolczay Lajos* értő tolmácsolásában).

Az „*Irodalom és újságírás*” intervallumában klasszikus szépíróink (pl. *Kosztolányi, Móra Ferenc, Bródy, Krúdy, Radnóti* stb.) hagyományos megközelítésén túl teremt újszerű perspektívákat és publikációs tevékenységeik mibenlétét reprezentálja, amely műfaj szintúgy a szerző zsigereiben rezonál. Ezekbe ágyazva hangsúlyos nyelvfilozófiai, nyelvtudományi értekezések csengnek össze harsogva az anyanyelv szüntelen, szerető méltatásával, miszerint „*a nyelv a nemzet leghatásosabb fegyvere.*”⁷

A „*Protestáns hősök*” arcképcsarnokát az egyedi aspektusból felskiccelt biográfiai és pályauti gesztusok jellemzik, a „*jót s jól*”⁸ vezérgondolatával értékjelölő elsőként megjelenített Kazinczy „*irodalmi diktátor*”⁹ sziluettjével. Diakronikusan summázva folytatja a sort, Debrecen ikonikus szülőtte Csokonai, egészen Sütő Andrással bezáróan. A Hamvas Béla cikkelyben hangzik el; „*ahány személyiség, annyi Hamvas Béla-élmény.*”¹⁰ Ezt a kijelentést akár induktív következtetésként tükrözve a felvezető eszmesorra, a művek nyitottságának fogalomkörére és a művek létrehozásán, valamint befogadásán önkéntelen is megjelenő egyéni szubjektum színezetének értelmében egy ismert schopenhaueri tétel lép érvénybe. Mi-

⁵ uo. (67. old.)

⁶ Ködöböcz Gábor: „*Talán, ha katedrális lennél...*” – Vitéz Ferenc: *Lábjegyzetek* (Burai István grafikáival), *Agria* folyóirat, 2013. tél (277. old.)

⁷ Vitéz Ferenc: *Könyvek angyalai*, Néző•Pont, Debrecen, 2017 (155. old.)

⁸ uo. (257. old.)

⁹ Szerb Antal meghatározása, in: Vitéz Ferenc: *Könyvek angyalai*, Néző•Pont, Debrecen, 2017 (256. old.)

¹⁰ uo. (288. old.)

szerint „a világ dolgai csak, mint képzet adatik meg számunkra, azaz: A dologról, az objektumról soha nem tudhatok meg többet, lényegibbet, mint amennyi belőle a szubjektum számára megjelenik. Csak a számomra megjelenőt ismerhetem, és azt is csak mint számomra megjelenőt. Nem tudhatom, mi az illető dolog [...] mint számomra nem megjelenő: nem tudhatom, mi a dolog önmagában, az én szubjektivitásomtól egészen függetlenül, [...] Amit tudhatok, az a világ külseje, ahogyan az az objektum és szubjektum összjátékában, mint képzet megjelenik.”¹¹ Bár „Hamvas és Kierkegaard vallásfölfogása rokon, s a legmaradandóbb [...] Schopenhauer és Nietzsche olvasása megelőzte a Kierkegaard-hatást.”¹²

Az utolsó, a „Könyvek között” leleményes meghatározással nevesített passzus bőséges tematikai arzenáljában az alkotói monográfiákról szóló ismertetések mellett egyéb műfajok is változatosan tűnnek föl. Akár egy, a napok etimológiai vizsgálatával foglalkozó írás (*Vándorló napok – Maticsák Sándor könyvéről*) vagy épp egy interjúkötet (*Rendhagyó irodalmi kézikönyv: 100 interjú a mai magyar irodalomból*) recenziója, amely szépen összecseng a könyv végére invenciózusan szerkesztett szerzői interjúval (*Csontos János beszélgetés a szerzővel – Minden írás: nyomozás*).

Fontos momentumai a fejezetnek „az egészséges, önazonos magyarságtudatot, a természetes nemzeti összetartozás érzetét”¹³, a „nyelvben és nemzetben való megmaradás”¹⁴, a kisebbségi magyar irodalmakat is közrefogó, vigyázó tekintetű értékmentő kiállítás. (A téma alapos körüljárása domborodik például a Bertha Zoltán, Ködöböcz Gábor, Görömbei András, Göncz László stb. munkáiról szóló értekezésekben.)

Területi-földrajzi tekintetben a szerzői figyelem egyetemessé szélesített, de a kiindulópont, a szűkebb élőkönyvet iránti állandó szeretetteljes tisztelet és kötődő alázat („Debrecentől ugyanolyan messze vannak a csillagok, mint Pesttől, Párizstól vagy Berlintől.”) a couleur locale színezetével látja el írásművészetét, témaválasztásait. A lendületes, precíz interpretációk során „elejtett” olyan meghatározásokban pedig; mint „egészében ragadja meg az írói személyiséglényeget”¹⁵; „fontosnak tarja az azonosság mellett az azonosulást”¹⁶; „közben akarva-akaratlanul vall magáról, értékvilágáról a monográfus is”¹⁷; „tanárember is, így a tudás közzététele

¹¹ Arthur Schopenhauer: *A világ mint akarat és képzet*, Osiris Kiadó, Budapest, 2002 (ford.: Tandori Ágnes és Tandori Dezső)

¹² Vitéz Ferenc: *Könyvek angyalai*, Néző•Pont, Debrecen, 2017 (289. old.)

¹³ uo. (299. old.)

¹⁴ uo. (316. old.)

¹⁵ uo. (303. old.)

¹⁶ uo. (303. old.)

¹⁷ uo. (312. old.)

természetes dolog a számára”¹⁸ ugyanúgy a szerző attribútumaira is rekognoszálhatunk. Írásaiban verzátus tehetséggel egyensúlyoz a témájához való elemi, szubjektív közelség és az objektív tisztánlátó távolságtartás közt.

Az „angyal-sorozat” esszészövegeinek külön erőssége felelhető a mélyen személyes hanggal, ugyanakkor a hitelességben és konkrétságban gyökerező, tényszerű kikezdhetetlen ismeretanyaggal, részleteiben is egységet alkotó és egységeiben is részletezve működő, élménybőséggel előadott sorokban, amelyekből hol a költő, hol az oktató akusztikája lép előtérbe. Szakavatott fejtegetései mindenkor egyszerűre filozófiai és szakrális igénnyel, elegáns könnyedséggel ívelnek a végtelen felé.

Írásaiban a tökéletességre törekvő remekműveken zongorázik, miképpen legújabb kötetének gyűjteménye is artisztikus abszolútummá válik. A művészetben való feloldódás, a teljesség megkísértésében való makulátlan kibontakozás ez. „Könyvek angyalai” fabulázza a cím és a tartalommal szintézisben felidéz egy korábbi „kegyes” haiku ritmust:

„Még csak táncolunk.
Majd szárnyakat cserélünk
az angyalokkal.”¹⁹

¹⁸ uo. (313. old.)

¹⁹ *Lábjegyzetek (2013): Kegyes haikuk in: Vitéz 250 – Vitéz Ferenc válogatott versei*, Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 2016